

מסורת הש"ס
 א. ילק"ש תורה קלג. ילק"ש
 נ"ד תקכח.
 ב. אליהו זוטא פ"כ.
 ג. ילק"ש תורה קמו.
 ד. ילק"ש שם.
 ה. ב"ר פ"ה.
 ו. ילק"ש תורה שם.
 ז. ילק"ש שם.

גדרות

ברוך אופנים יש בכת"י:
אופנים וכן: **הוא אופנים**.
בכה ויתחנן לו יש כתי"י שחסרות בהם מלים אלה.
מי נעשה שר למי בכת"י: **מי הוא אומר יש בכת"י: הרי. ויאמר שלחני בכת"י: שלחני כי עלה השחר.**
עם אלהים ועם אנשים יש כתי"י שחסרות בהם מלים אלה.
ועם אנשים אמר רבה רמז בכת"י: **רמז.**
רבה בכת"י: רבא.
חייא בר אבא יש כתי"י שחסרות בהם מלים אלה.
אלו שלשה שרי גאים היוצאים בכת"י: **אלו שלש ראשי גייסות היוצאין.**
ברבנא עוקבא ו**רבנא נחמיה** בכת"י: **ברבנא נחמיה ורבנא עוקבא.**
תניא רבי אליעזר בכת"י: **עולם תורה וירושלים תורה וישראל סימן תניא ר' אליעזר. והלא אין מראין לו לאדם יש כתי"י שחסרות בהם מלים אלה.**
אלו משה ואהרן ומרים בכת"י: **משה ואהרן ויהושע.**
הצדיקים שבכל בכת"י: **צדיקים שבכל.**
רבן גמליאל עדיין בכת"י: **ר' שמעון בן גמליאל עדיין.**
דמוקים ליה כוליה בחד מקום בכת"י: **חסרות מלים אלה.**
רבי אלעזר המודעי אומר בכת"י: **שהיה ר' אליעזר המודעי אומר.**
לה במתנות דאמר רבי יהושע בן לוי בכת"י: **כולה במתנות.**

לשון

פרחי כהונה
 "פרחי" כאן בא לפי המובן הבסיסי של "פרחי": דבר צעיר, הנמצא בתהליך של גידול וצמיחה, ומאותה משמעות גם המלה אפרוח (שבארמית הוא נקרא פרחתא). פרחי כהונה משמעו אפרוח – כהנים צעירים.

החיים

ראש הגולה שבבבל
 ראש הגולה שבבבל ומעמדו הוכר ונתמך על ידי השלטונות, שראו אותו כאחד משרי המלוכה החשובים. מכח זה היה ניצב בראש ההנהגה המדינית של גלות בבל, וייצג את העם היהודי לפני השלטונות. ומצד אחר, בהיותו צאצא ישיר של מלכי יהודה (מבני יהויכין) עמד בראש מערכת המשפט בעם ישראל, ובסמכותו היה לפקח על מצב הכלכלה והמסחר (כקביעת שיערי השוק, הטלת מסים, תיקון דרכים), ולהעניש את העוברים על חוק. מעמדם הנישא של ראשי הגולה בא לידי ביטוי גם באורח חייהם, בהנהגה כעין מלוכתית של ביתם ובני ביתם.

אישים

רבנא עוקבא ורבנא נחמיה,
רבי אלעזר המודעי
 ראה בהשלמות.

ומשיבים: "ברוך כבוד ה' ממקומו" האופנים הוא דאמרי ליה [שאומרים אותה]. ולא באופנים אמר רב את דבריו. ואיבעית אימא [ואם תרצה אמור] הסבר אחר: כיון דאתיהיב רשותא [שכבר ניתנה רשות] למלאכים להזכיר את השם, אתיהיב [ניתנה] להם רשות להזכיר אף אחרי שתי תיבות.

א ועוד בדרשות הכתובים בענין מאבק יעקב והמלאך, נאמר בנביא בתיאור מאבק זה "וישר אל מלאך ויוכל בכה ויתחנן לו" (הושע יב, ה). אכן מכתוב זה כשלעצמו אינו יודע מי נעשה שר למי, אם יעקב למלאך או המלאך ליעקב? ולכן כשהוא המלאך אומר ליעקב לאחר המאבק "כי שרית עם אלהים ועם אנשים ותוכל" (בראשית לב, כח), הרי אומר כי יעקב הוא זה שנעשה שר למלאך. וכן בהמשך דברי הנביא "בכה ויתחנן לו", אינו יודע מי הוא זה שבכה והתחנן למי, אם יעקב למלאך או המלאך ליעקב. אבל כשהוא המלאך אומר ליעקב "ויאמר שלחני כי עלה השחר" (בראשית שם, כו), הרי אומר: המלאך הוא זה שבכה והתחנן ליעקב.

ב ועוד בדרשות הכתובים הללו, נאמר כי אמר המלאך ליעקב "כי שרית עם אלהים ועם אנשים", אמר רבה: רמז לו שעתידים שני שרים (מנהיגי אומה) לצאת ממנו, והם ראש הגולה שבבבל, והנשיא שבארץ ישראל. ומכאן גם שרמז לו על גלות עם ישראל העתידה להיות. וכן בחלומו של שר המשקים במצרים "ובגפן שלשה שריגים" (שם מ, ט), אמר רב חייא בר אבא, אמר רב: אלו שלשה שרי גאים ("שריגים"), מנהיגים נישאים, היוצאים מישראל ככל דור ודור, בבבל ובארץ ישראל. ומאלה פעמים שמקומם של שנים מהם הוא כאן בבבל ומקומו של האחד הנוסף הוא בארץ ישראל, ופעמים שמקומם של שנים מהם הוא בארץ ישראל ומקומו של האחד הנוסף הוא כאן בבבל. ומסופר כי יהיבו רבנן עיניהו [נתנו חכמים עיניהם] כדוגמה לשני מנהיגי הדור הגרים בבבל, ברבנא [ברב] עוקבא ורבנא [ורב] נחמיה בני בריתיה [בני בתן] של רב שהיו מבית ראש הגולה. רבא אמר בפירוש הכתוב "ובגפן שלשה שריגים": אלו שלשה שרי גאים (מלאכים הממונים על אומות העולם) שמלמדים זכות על ישראל ככל דור ודור.

ג ועוד מדרשות חכמים על הכתוב "ובגפן שלושה שריגים", תניא [שנויה ברייתא]. ר' אליעזר אומר: "גפן" – זה העולם, "שלשה שריגים" – זה אברהם יצחק ויעקב, "והיא כפורחת עלתה נצה" – אלו האמהות, "הבשילו אשפלתיה ענבים" – אלו השבטים. אמר רבי יהושע בן לוי יהושע בן לוי מוקים לה במתנות, דאמר רבי יהושע בן לוי: "גפן" – זו תורה, "שלשה שריגים" – זה אברהם, יצחק ויעקב, "והיא כפורחת עלתה נצה" – אלו הפפורים, "הבשילו אשפלתיה ענבים" – אלו הנסכים. אמר ר' אליעזר: וכי מראין לו לאדם מה שעתיד להיות? והלא אין מראין לו לאדם מה שעתיד להיות! אלא: "גפן" – זה תורה, "שלשה שריגים" – אלו משה ואהרן ומרים, "והיא כפורחת עלתה נצה" – אלו סנהדרין, "הבשילו אשפלתיה ענבים" – אלו הצדיקים שפכל דור ודור. אמר רבן גמליאל: 'עדיין צריכין אנו למודעי, דמוקים ליה פוליה בחד מקום. ורבי אליעזר המודעי אומר: "גפן" – זה ירושלים, "שלשה שריגים" – זה מקדש, מלך, וכהן גדול, "והיא כפורחת עלתה נצה" – אלו פרחי כהונה, "הבשילו אשפלתיה ענבים" – אלו נסכים. רבי יהושע בן לוי מוקים לה במתנות, דאמר רבי יהושע בן לוי: "גפן" – זו תורה, "שלשה שריגים" – זה אברהם, יצחק ויעקב, "והיא כפורחת עלתה נצה" – אלו הפפורים, "הבשילו אשפלתיה ענבים" – אלו הנסכים.

עיונים

ברוך אופנים הוא דאמרי ליה. בכתוב נזכרו שלושה סוגי מלאכים: שרפים, אופנים, וחיות הקודש (הנקראות בכתוב "חיות"). שהמלאכים אומרים "קדוש" שלוש פעמים, ומוזכרים את שם ה' לאחר שלוש תיבות של "קדוש", ואילו האופנים (הנעלים מן השרפים) אומרים "ברוך" ומוזכרים את שם ה' לאחר שתי תיבות ("ברוך כבוד"). וכן חיות הקודש, נעלות מן השרפים, ואף הן אומרות "ברוך" ומוזכרות את שם ה' לאחר שתי תיבות "ברוך כבוד". והוסיפו הראשונים כי האופנים נגרים אחר החיות, שכן נמצא בכל מקום בכתובים שבאים האופנים לאחר החיות (בכתוב "ובלכת החיות ילכו האופנים אצלם ובהנשא החיות מעל הארץ ינשאו האופנים... כי רוח החיה באופנים", ויחזקאל א, כ-כא). וכן בתפילת שחרית, בתפילת "יוצר" אומרים אנו "והאופנים וחיות הקודש", להורות כי אמירתם של אלה ואלה שווה (תוס'). וכתבו אחרונים כי מדברי התוס' עלה שחיות הקודש נעלות אף מן האופנים, שהרי כל הנהגת האופנים תלויה בהן. ומעתה מובן נוסח התפילה (בסיום) אל ארון על כל המעשים ("שרפים ואופנים וחיות הקודש" – בסדר העולה מלמטה למעלה, ומסקנת הרו"ח שכן היא הנוסחה הנכונה. ואולם בתיקוני זוהר הגירסה היא "שרפים וחיות ואופני הקודש" [גן המלך]. אכן הוסיפו אחרונים כי בזהר פרשת תרומה הגירסה היא אכן "שרפים ואופנים וחיות הקודש" (סידור עץ חיים. וראה ש"ת מאיר נתיבים).

כיון דאתיהיב רשותא – להזכיר, וכבר הזכירוהו "קדוש" לאחר שלש תיבות של שמה. אתיהיב – רשותא להזכירה להזכיר. וישר אל מלאך – מקראת הוא נתי עש. ויוכל – אינו יודע על אי זה מהם הוא אומר "ויוכל", שנלח ונעשה שר: אם יעקב למלאך, והכי קאמר "וישר יעקב אל מלאך ויוכל יעקב". או הכי קאמר "וישר אל יעקב מלאך" – כלומר, נשחרר לעומתו המלאך, ויוכל המלאך ונחמו? כשהוא אומר כי שרית עם אלהים – הוי: יעקב נחמו למלאך. שרית עם אלהים – נשאל שגאון ישראל, שסמוכים הם, ונקראים "אלהים", "עד הלאה יצא דג שניסה" (שמות כג). "ועם אנשים" – ראש הגולה. ובגפן – ישראל נמשלו לגפן, דכתיב "גפן מנזרים חסיע" (תהלים פ). שרי גאים – עשירים וקרוצים למלכות. אלו שלשה שרי גאים – מלאכים. עלתה נצה – אין תשובה נן כל כך כשריגים, שהם ענפים קשים. אלו פרחי כהונה – המשרתים נמקדש. במתנות – שנתן הקדוש ברוך הוא לשראל. אלו הבכורים – שהכניסן לארץ טובה ומלאה פירות, ומניאין ממנה זכורים נפרחת גמר בשולם.

א "וישר אל מלאך ויוכל בכה ויתחנן לו", אינו יודע מי נעשה שר למי, כשהוא אומר: "כי שרית עם אלהים", הוי אומר: יעקב נעשה שר למלאך. "בכה ויתחנן לו", אינו יודע מי בכה למי, כשהוא אומר: "ויאמר שלחני", הוי אומר: מלאך בכה ליעקב.

ב "כי שרית עם אלהים ועם אנשים", אמר רבה: רמז לו שעתידים שני שרים לצאת ממנו – ראש גולה שבבבל, ונשיא שבארץ ישראל, מכאן רמז לו גלות. "ובגפן שלשה שריגים", אמר רב חייא בר אבא, אמר רב: אלו שלשה שרי גאים היוצאים מישראל ככל דור ודור, פעמים ששנים כאן ואחד בארץ ישראל, פעמים ששנים בארץ ישראל ואחד כאן. יהיבו רבנן עיניהו ברבנא עוקבא ורבנא נחמיה בני בריתיה דרב. רבא אמר: אלו שלשה שרי גאים שמלמדים זכות על ישראל ככל דור ודור.

ג תניא, רבי אליעזר אומר: "גפן" – זה העולם, "שלשה שריגים" – זה אברהם יצחק ויעקב, "והיא כפורחת עלתה נצה" – אלו האמהות, "הבשילו אשפלתיה ענבים" – אלו השבטים. אמר רבי יהושע בן לוי יהושע בן לוי מוקים לה במתנות, דאמר רבי יהושע בן לוי: "גפן" – זה תורה, "שלשה שריגים" – אלו משה ואהרן ומרים, "והיא כפורחת עלתה נצה" – אלו סנהדרין, "הבשילו אשפלתיה ענבים" – אלו הצדיקים שפכל דור ודור. אמר רבן גמליאל: 'עדיין צריכין אנו למודעי, דמוקים ליה פוליה בחד מקום. ורבי אליעזר המודעי אומר: "גפן" – זה ירושלים, "שלשה שריגים" – זה מקדש, מלך, וכהן גדול, "והיא כפורחת עלתה נצה" – אלו פרחי כהונה, "הבשילו אשפלתיה ענבים" – אלו נסכים. רבי יהושע בן לוי מוקים לה במתנות, דאמר רבי יהושע בן לוי: "גפן" – זו תורה, "שלשה שריגים" – זה אברהם, יצחק ויעקב, "והיא כפורחת עלתה נצה" – אלו הפפורים, "הבשילו אשפלתיה ענבים" – אלו הנסכים.

א "וישר אל מלאך ויוכל בכה ויתחנן לו", אינו יודע מי נעשה שר למי, כשהוא אומר: "כי שרית עם אלהים", הוי אומר: יעקב נעשה שר למלאך. "בכה ויתחנן לו", אינו יודע מי בכה למי, כשהוא אומר: "ויאמר שלחני", הוי אומר: מלאך בכה ליעקב.

ב "כי שרית עם אלהים ועם אנשים", אמר רבה: רמז לו שעתידים שני שרים לצאת ממנו – ראש גולה שבבבל, ונשיא שבארץ ישראל, מכאן רמז לו גלות. "ובגפן שלשה שריגים", אמר רב חייא בר אבא, אמר רב: אלו שלשה שרי גאים היוצאים מישראל ככל דור ודור, בבבל ובארץ ישראל. ומאלה פעמים שמקומם של שנים מהם הוא בארץ ישראל ומקומו של האחד הנוסף הוא בארץ ישראל, ופעמים שמקומם של שנים מהם הוא בארץ ישראל ומקומו של האחד הנוסף הוא כאן בבבל. ומסופר כי יהיבו רבנן עיניהו [נתנו חכמים עיניהם] כדוגמה לשני מנהיגי הדור הגרים בבבל, ברבנא [ברב] עוקבא ורבנא [ורב] נחמיה בני בריתיה [בני בתן] של רב שהיו מבית ראש הגולה. רבא אמר בפירוש הכתוב "ובגפן שלשה שריגים": אלו שלשה שרי גאים (מלאכים הממונים על אומות העולם) שמלמדים זכות על ישראל ככל דור ודור.

ג ועוד מדרשות חכמים על הכתוב "ובגפן שלושה שריגים", תניא [שנויה ברייתא]. ר' אליעזר אומר: "גפן" – זה העולם, "שלשה שריגים" – זה אברהם יצחק ויעקב, "והיא כפורחת עלתה נצה" – אלו האמהות, "הבשילו אשפלתיה ענבים" – אלו השבטים. אמר רבי יהושע בן לוי יהושע בן לוי מוקים לה במתנות, דאמר רבי יהושע בן לוי: "גפן" – זה תורה, "שלשה שריגים" – זה אברהם, יצחק ויעקב, "והיא כפורחת עלתה נצה" – אלו הפפורים, "הבשילו אשפלתיה ענבים" – אלו הנסכים. אמר ר' אליעזר: וכי מראין לו לאדם מה שעתיד להיות? והלא אין מראין לו לאדם מה שעתיד להיות! אלא: "גפן" – זה תורה, "שלשה שריגים" – אלו משה ואהרן ומרים, "והיא כפורחת עלתה נצה" – אלו סנהדרין, "הבשילו אשפלתיה ענבים" – אלו הצדיקים שפכל דור ודור. אמר רבן גמליאל: 'עדיין צריכין אנו למודעי, דמוקים ליה פוליה בחד מקום. ורבי אליעזר המודעי אומר: "גפן" – זה ירושלים, "שלשה שריגים" – זה מקדש, מלך, וכהן גדול, "והיא כפורחת עלתה נצה" – אלו פרחי כהונה, "הבשילו אשפלתיה ענבים" – אלו נסכים. רבי יהושע בן לוי מוקים לה במתנות, דאמר רבי יהושע בן לוי: "גפן" – זו תורה, "שלשה שריגים" – זה אברהם, יצחק ויעקב, "והיא כפורחת עלתה נצה" – אלו הפפורים, "הבשילו אשפלתיה ענבים" – אלו הנסכים.

א "וישר אל מלאך ויוכל בכה ויתחנן לו", אינו יודע מי נעשה שר למי, כשהוא אומר: "כי שרית עם אלהים", הוי אומר: יעקב נעשה שר למלאך. "בכה ויתחנן לו", אינו יודע מי בכה למי, כשהוא אומר: "ויאמר שלחני", הוי אומר: מלאך בכה ליעקב.

הגיע זמנו — ללא מכאן, ולפרוט ולרבות. עלתה נצה — עלתה זמן הנשה, להוות דם נחמן של מזרים. שלשה כוסות — נספור החלוס "כוס פרעה" וגו'. בימי פרעה נצה — שהמריצה נצודנלר, דכמיז (ירמיהו מו) "לצל נצודנלר מלך צנל" וגו'. אומה זו — ישראל. נמשלה כגפן — "גפן ממזרים חסיע". זמורות

רַבִּי יִרְמְיָהּ בַּר אֲבָא אָמַר: "גִּפְנָן" — אֵלוּ יִשְׂרָאֵל, וְכֵן הוּא אֹמֵר "גִּפְנָן מִמְצָרִים תְּסִיעַ", "שְׁלֹשָׁה שְׂרִיגִים" — אֵלוּ שְׁלֹשָׁה רִגְלִים שִׁישׁ יִשְׂרָאֵל עוֹלִין בְּהֶן כְּכֹל שְׁנָה וְשָׁנָה, "וְהָיָא כְּפִרְחַת עֲלֵתָהּ נִצְחָה" — הַגִּיעַ זְמַנָּן שֶׁל יִשְׂרָאֵל לְפָרוֹת וְלִרְבוּת, וְכֵן הוּא אֹמֵר "וּבְגִי יִשְׂרָאֵל לִיגְאָל, וְכֵן הוּא אֹמֵר "וְיִזְוּ נִצְחָם עַל בְּגִדֵי וְכָל מַלְבוּשֵׁי אֲגָאֲלָתִי", "הַבְּשִׁילוּ אֲשַׁפְּלֵתִיהָ עֲנָבִים" — הַגִּיעַ זְמַנָּהּ שֶׁל מִצְרַיִם לְשִׁתוֹת כּוֹס הַתְּרַעְלָה. וְהֵינּוּ "דְּאָמַר רַבָּא: שְׁלֹשָׁה כּוֹסוֹת הָאֲמוֹרוֹת בְּמִצְרַיִם לְמָהּ? אֶחָד שֶׁשֶּׁתָּהּ בִּימֵי מֹשֶׁה, וְאֶחָד שֶׁשֶּׁתָּהּ בִּימֵי פְרָעֹה נִכְהָ, וְאֶחָד שֶׁשֶּׁתִּידָהּ לְשִׁתוֹת עִם כָּל הַגּוֹיִם. אָמַר לִיהִ רַבִּי אֲבָא לְרַבִּי יִרְמְיָהּ בַּר אֲבָא: כִּי דְרִישׁ לְהוּ רַב לְהִנֵּי קְרָאִי בְּאֲגָדָתָא — כְּוֹתֵף דְרִישׁ לְהוּ. אָמַר רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן לִקְיִשׁ: אֹמְרָהּ זֹו כְּגִפְנָן נִמְשָׁלָה, זְמֹרוֹת שְׁבָה — אֵלוּ בְּעַלֵי בְתָיִם, אֲשַׁכּוּלוֹת שְׁבָה — אֵלוּ תַלְמִידֵי חֲכָמִים, עֲלִין שְׁבָה — אֵלוּ עַמֵי הָאָרֶץ, קְנוֹקְנוֹת שְׁבָה — אֵלוּ רִיקְנִים שְׁבִישׁ יִשְׂרָאֵל. וְהֵינּוּ דְשִׁלְחוּ מִתָּם: לִיבְעֵי רַחֲמִים אֵיתְכַלִּיאַ עַל עַלְיָא, דְּאֵילְמָלָא עַלְיָא לֹא מִתְקַיְיֵמָן אֵיתְפְּלִיא.

ד' "וְאָכְרָהּ לִי בְחַמְשָׁה עֶשֶׂר כֶּסֶף", 'אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מְשׁוּם רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן יְהוֹצָדָק: אֵין פִּירָה אֶלָּא לְשׁוֹן מְכִירָה, "שְׁנָאֲמַר "בְּקִבְרֵי אֲשֶׁר כְּרִיתִי לִי", "בְּחַמְשָׁה עֶשֶׂר" — זֶה חַמְשָׁה עֶשֶׂר בְּנִיסָן שְׁבוּ נִגְאָלוּ יִשְׂרָאֵל מִמְצָרִים, "כֶּסֶף" — אֵלוּ צְדִיקִים, וְכֵן הוּא אֹמֵר "צָרוּר הַכֶּסֶף לְקַח בִּידוֹ", "חֲמֹר שְׁעָרִים וְלִתְּךָ שְׁעָרִים" — אֵלוּ אֲרַבְעֵים וְחַמְשָׁה צְדִיקִים שֶׁהָעוֹלָם מִתְקַיְיֵם בָּהֶם, וְאֵינִי יוֹדֵעַ אִם שְׁלֹשִׁים כָּאֵן וְחַמְשָׁה עֶשֶׂר בְּאָרֶץ יִשְׂרָאֵל וְאִם שְׁלֹשִׁים בְּאָרֶץ יִשְׂרָאֵל וְחַמְשָׁה עֶשֶׂר כָּאֵן, כְּשֶׁהוּא אֹמֵר "וְאֶקְחָה שְׁלֹשִׁים כֶּסֶף וְאֲשַׁלְּיָךְ אֹתוֹ בֵּית ה' אֶל הַיּוֹצֵר", הֵנִי

אומר — שְׁלֹשִׁים בְּאָרֶץ יִשְׂרָאֵל וְחַמְשָׁה עֶשֶׂר כָּאֵן. אָמַר אַבְיִי: וְרוֹבִייהוּ מִשְׁתַּפְּחִי בְּבֵי כְּנִישְׁתָּא דְתוֹתֵי אֶפְתָּא. וְהֵינּוּ דְכְּתִיב "וְאָמַר אֲלֵיהֶם אִם טוֹב בְּעֵינֵיכֶם הָבוּ שְׁכָרִי וְאִם לֹא חָדְלוּ וַיִּשְׁקְלוּ אֶת שְׁכָרִי שְׁלֹשִׁים כֶּסֶף". רַבִּי יְהוּדָה אֹמֵר: אֵלוּ שְׁלֹשִׁים צְדִיקֵי אֹמֹת הָעוֹלָם, שְׁאֹמֹת הָעוֹלָם מִתְקַיְיֵמִים עֲלֵיהֶם, עוֹלָא אָמַר: אֵלוּ שְׁלֹשִׁים מְצוֹת שֶׁקִּבְּלוּ עֲלֵיהֶם בְּנֵי נַח, וְאֵין מְקַיְיֵמִין אֶלָּא שְׁלֹשָׁה: אַחַת

איתכליא על עליא [יבגשו רחמים. יתפללו האשכולות על העלים]. שכן אילמלא עליא לא מתקיימן איתכליא ד' למעלה דובר בענין ראשי עם ישראל שבבבל ושכארץ ישראל, ובענין זה מביאים עור. שכן נאמר "ואכרה לי בחמשה עשר כסף ועוריים ולתך שעוריים" (הושע ג, ב), ובפירוש פסוק זה אמר ר' יוחנן משום [בשם] ר' שמעון בן יהוצדק: אין כירה האמור בכתוב זה ("ואכרה") אלא לשון מכירה, שכן נאמר בדברי יעקב ליוסף "בקברי אשר כריתי לי בארץ כנען שמה תקברני" (בראשית נ, ה), ואין הכוונה אלא לקנין הקבר (מידי עשיו), ולא שנחפר כבר הקבר. "בחמשה עשר" — זה חמשה עשר בניסן שבו נגאלו ישראל ממצרים, "כסף" — אלו צדיקים, וכן הוא אומר "צרוור הכסף לקח בידו" (משלי ז, כ), "חומר שעוריים ולתך שעוריים" — אלו ארבעים וחמשה צדיקים שהעולם מתקיים בהם. שכן מידת חומר היא בת שלושים סאה, ומידת הלתך היא בת חמישה עשר סאה, ומסתכמים שניהם בארבעים וחמש סאים, כמנינם של הצדיקים. כאשר שלושים מהם נמצאים במקום אחד וחמישה עשר במקום אחר, ומתוך הכתוב הזה עדיין איננו יודע אם השלשים נמצאים כאן בבבל והחמשה עשר בארץ ישראל, ואם השלשים בארץ ישראל והחמשה עשר כאן בבבל. אמר אביי: ורובייהו [ורוב] חמישה עשר הצדיקים שבבבל משתכחי בכי כנישתא דתותי אפתא [מציזים בבית הכנסת שמתחת לציצע]. והיינו דכתיב [וחוה שנאמר] עוד בנבואת זכריה (שם יב) דבכרי ה' לאומות העולם "ואומר אליהם אם טוב בעיניכם הבו שכרי ואם לא חדלו וישקלו את שכרי שלשים כסף". שיחזירו לה' את שלושים הצדיקים, שהיו מקבלים בעבורם שכר. ר' יהודה אומר: אלו שלשים צדיקי אומות העולם, שבזכותם אומות העולם מתקיימים עליהם. עולא אומר: אלו שלשים מצות שקבלו עליהם בני נח מתחילה, ואולם הם אין מקיימין מהם אלא שלשה בלבד, ואלו הן: אחת —

עיונים
דאילמלא עליא לא מתקיימן איתכליא — שכן העלים שבעץ הגפן הסוככים על אשכולות הענבים סופגים את הרוחות שלא תפגענה באשכולות הענבים, וסוככים עליהם מפני קרני השמש בתקופות השרב, שלא ייפגעו בחום הכבד. ונמצא שהם המאפשרים לאשכולות הענבים להתקיים. ובדומה לכך גם עמי הארץ חורשים וזורעים וקוצרים ומאפשרים בכך את קיום תלמידי החכמים (רש"י).
אלו ארבעים וחמשה צדיקים שהעולם מתקיים בהם — בירושלמי (ע"ז פ"ב ה"א) נאמר: אלו שלושים צדיקים שאין העולם חסר מהן. דאמר ר' נחמן בשם ר' מנא: אין העולם יכול להיות פחות משלושים צדיקים כאבינו אברהם. שכן אמרו חכמים על הנאמר לאברהם אבינו בבית בין הבתרים "כה יהיה זרעך" (בראשית טו, ה); מהו "כה יהיה"? שאין העולם חסר שלושים צדיקים, שכן "יהיה" בגימטריא שלושים (ויעיין עוד בתנחומא וירא, ברא"ר פמ"ט, בעה"ט בראשית שם).
בני כנישתא דתותי אפתא — לא נתפרש מהו ייחודו של בית כנסת זה, וכתבו אחרונים כי

ואילו ר' ירמיה בר אבא העמיד את הכתוב כמדבר בעם ישראל, שכן אמר בדרשת הכתוב: "גפן" — אלו ישראל, וכן הוא אומר בתיאור עם ישראל היוצא ממצרים: "גפן ממצרים תסיע תגרש גוים ותטענה. פנית לפניך ותשרש שרשיה ותמלא ארץ" (תהלים פ, ט-י), "שלשה שריגים" — אלו שלשה רגלים שישראל עולין בהן לירושלים בכל שנה ושנה, "והיא כפורחת עלתה נצה" — הגיע זמנו של ישראל לפרות ולרבות, וכן הוא הכתוב אומר בתיאור התרבות בני ישראל במצרים: "ובני ישראל פרו וישרצו וירבו ויעצמו במאד מאד ותמלא הארץ אותם" (שמות א, י), "עלתה נצה" — הגיע זמן של ישראל ליגאל, וכן הוא, הכתוב, אומר בתיאור הגאולה ונקמת ה' באויביהם: "ויז נצחם על בגדי וכל מלבושי אגאלתי" (ישעיהו סג, ג), "הבשילו אשכולותיה ענבים" — הגיע זמנה של מצרים לשנות כוס התרעלה. והיינו [וחוה] שאמר רבא: שלשה כוסות האמורות במצרים בחלומו של שר המשקים ("וכוס פרעה בידי ואקח את הענבים ואשחט אותם אל כוס פרעה ואתן את הכוס על כף פרעה". בראשית מ, יא) למה? — כנגד שלוש כוסות תרעלה שעתידה מצרים לשנות: אחת, שושתה העם המצרי בימי משה בעשרת המכות וקריעת ים סוף. ואחד שושתה בימי פרעה נכה (בחורבן שהמיט עליה נבוכדנצר מלך בבל), ואחד שעתידה מצרים לשנות עם כל הגוים לעת ימות המשיח. אמר ליה [ל] ר' אבא לר' ירמיה בר אבא: כי דריש להו [כאשר דרש אותם] רב להני קראי באגדתא [את הפסוקים הללו באגדה], כוונת דריש להו [כמוך דרש אותם], ולא כדרשות האחרות. ומוסיפים כי כדרך שדרש ר' ירמיה בר אבא את הכתוב "גפן" כמתאר את עם ישראל, כך גם אמר ר' שמעון בן לקיש: אומה זו ישראל כגפן נמשלה. וכשם שיש בגפן זמורות (הענפים), ואשכולות (ענבים), ועלים, וקנוקנות (כעין חוטים שבהם נאחזים ענבי הגפן), כן יש בעם ישראל. זמורות שבה — אלו הם בעלי בתים, שכשם שזמורות הגפן נושאות עליהן את האשכולות והעלים והקנוקנות, כן בעלי הבתים הם המקיימים בממונם את כלל האומה. אשכולות הענבים שבה — אלו הם תלמידי חכמים, שהם הפרי. העלין שבה — אלו הם עמי הארץ המגוננים על תלמידי החכמים בעם ישראל, כדרך שהעלים מגוננים על אשכולות הענבים. ואילו הקנוקנות שבה — אלו הם הריקים שבישראל, וכעין הקנוקנות, שאינן תורמות דבר לאשכולות הענבים. והיינו [וחוה] ששלחו מיתם [משם, מארץ ישראל]: בבקשה: ליבעי רחמים

הוא יחידת היבש הגדולה ביותר הנזכרת במקרא ובדברי חכמים. ובלשון חכמים היא נקראת "כור". בספר יחזקאל (מח, יד) מנואר כי יש בחומר 10 אפיות, ובדברי חכמים מפורש כי החיפה היא בת 3 סאים (משנה מנחות ע"ב). "חומר" הוא אפוא 30 סאה. לפי השיטות השונות בנפח הסאה (14.4 – 7.2 ליטר), חומר הוא בין 248 ליטר ל-432 ליטר.

חומר
היא יחידת היבש הגדולה ביותר הנזכרת במקרא ובדברי חכמים. ובלשון חכמים היא נקראת "כור". בספר יחזקאל (מח, יד) מנואר כי יש בחומר 10 אפיות, ובדברי חכמים מפורש כי החיפה היא בת 3 סאים (משנה מנחות ע"ב). "חומר" הוא אפוא 30 סאה. לפי השיטות השונות בנפח הסאה (14.4 – 7.2 ליטר), חומר הוא בין 248 ליטר ל-432 ליטר.

חומר
היא יחידת היבש הגדולה ביותר הנזכרת במקרא ובדברי חכמים. ובלשון חכמים היא נקראת "כור". בספר יחזקאל (מח, יד) מנואר כי יש בחומר 10 אפיות, ובדברי חכמים מפורש כי החיפה היא בת 3 סאים (משנה מנחות ע"ב). "חומר" הוא אפוא 30 סאה. לפי השיטות השונות בנפח הסאה (14.4 – 7.2 ליטר), חומר הוא בין 248 ליטר ל-432 ליטר.

חומר
היא יחידת היבש הגדולה ביותר הנזכרת במקרא ובדברי חכמים. ובלשון חכמים היא נקראת "כור". בספר יחזקאל (מח, יד) מנואר כי יש בחומר 10 אפיות, ובדברי חכמים מפורש כי החיפה היא בת 3 סאים (משנה מנחות ע"ב). "חומר" הוא אפוא 30 סאה. לפי השיטות השונות בנפח הסאה (14.4 – 7.2 ליטר), חומר הוא בין 248 ליטר ל-432 ליטר.

חומר
היא יחידת היבש הגדולה ביותר הנזכרת במקרא ובדברי חכמים. ובלשון חכמים היא נקראת "כור". בספר יחזקאל (מח, יד) מנואר כי יש בחומר 10 אפיות, ובדברי חכמים מפורש כי החיפה היא בת 3 סאים (משנה מנחות ע"ב). "חומר" הוא אפוא 30 סאה. לפי השיטות השונות בנפח הסאה (14.4 – 7.2 ליטר), חומר הוא בין 248 ליטר ל-432 ליטר.

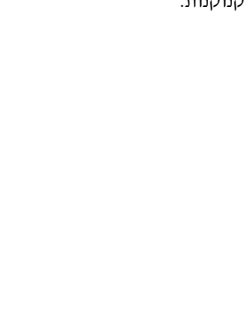
חומר
היא יחידת היבש הגדולה ביותר הנזכרת במקרא ובדברי חכמים. ובלשון חכמים היא נקראת "כור". בספר יחזקאל (מח, יד) מנואר כי יש בחומר 10 אפיות, ובדברי חכמים מפורש כי החיפה היא בת 3 סאים (משנה מנחות ע"ב). "חומר" הוא אפוא 30 סאה. לפי השיטות השונות בנפח הסאה (14.4 – 7.2 ליטר), חומר הוא בין 248 ליטר ל-432 ליטר.

מסורת הש"ס
ח. סוטה ט"א. ילקיש שם.
ט. ילקיש שם.
י. סוטה י"ג. ר"ה כ"ו. ילקיש תורה קסב. ילקיש נ"ך תקיט.
יא. סנהדרין צ"ב. ילקיש נ"ך שם.
יב. ילקיש נ"ך תקעח. ויעיין ב"ר פליה, פמ"ט. פסידרי"כ (מנדלבוים) פ"יא. ירושלמי ע"ז פ"ב ה"א.

גרסות
רבי ירמיה בר אבא אמר בכת"י: אמר ר' ירמיה בר אבא. וכל מלבושי אגאלתי יש כתיב שחסרות בהם מלים אלה. עם כל הגוים בכת"י: עם כל חברותיה.
קראי באגדתא בכת"י: קראי. כגפן נמשלה בכת"י: כגפן נמשלה.
ליבעי רחמים בכת"י: יבעון רחמי.
בחמשה עשר כסף בכת"י: בחמשה עשר כסף וחומר שעוריים ולתך שעוריים.
שנאמר בקברי בכת"י: וכן הוא אומר בקברי.
נגאלו ישראל בכת"י: יצאו ישראל.
מתקיים בהם בכת"י: מתקיים עליהם.
דתותי אפתא יש בכת"י: אפיתחא דמחוא.
והיינו דכתיב ואומר בכת"י: ואומר.
רבי יהודה אומר אלו בכת"י: אמר רב יהודה אלו.
צדיקי אומות העולם שאומות בכת"י: צדיקים שאומות.
ואין מקיימין אלא בכת"י: ולא קיימו.

החיים
חומר היא יחידת היבש הגדולה ביותר הנזכרת במקרא ובדברי חכמים. ובלשון חכמים היא נקראת "כור". בספר יחזקאל (מח, יד) מנואר כי יש בחומר 10 אפיות, ובדברי חכמים מפורש כי החיפה היא בת 3 סאים (משנה מנחות ע"ב). "חומר" הוא אפוא 30 סאה. לפי השיטות השונות בנפח הסאה (14.4 – 7.2 ליטר), חומר הוא בין 248 ליטר ל-432 ליטר.

העולם
זמורות, אשכולות, עלים, קנוקנות

*וידויל"ש (צ"ל: וידויל"ש) מן הצרפתית העתיקה wediles — קנוקנות.

מסורת הש"ס

- א. תוספתא חולין פ"ז ב. חולין ס"ט, א, עד, ב, פ"ט, ב.
- ב. תוספתא חולין פ"ז ד. חולין עד, ב.

גרסות

והא קא חזינן דאית ליה אית ליה בכתהיי: אייל אביי לרב יוסף הא קחזינן דאית ליה אייל אית ליה.

אית ליה לבהמה ולא עגיל מאי בתר דידיה בכתהיימ: לבהמה ולא עגיל מהו בתר עגולא.

אילומא דשיליל בכתהיימ: אילמא חלבו דשיליל.

וחלבו אסור דברי רבי מאיר בכתהיימ: וחלבו אסור.

דגיד הא מיפלג פליגי בה בכתהיימ: דגיד הנשה הא מיפלג פליגי ביה ויש בכתהיימ: דגיד הנשה הא נמי מיפלג פליגי ביה.

שמנו בכתהיימ: שומנו.

לשון

מקולין

מקור המלה הוא בלטינית macellum (מאקלום) – חנות בשר, אטליו.

שופי

משמעה של מלה זו הריהו ברור: כף הירך הסובב את עצם הקולית (רש"י ע"ז כה,א), ואולם במקורה העליו כמה הצעות: מן העברית במשמע של הדבר הגבוה, (ובדומה לכתוב "הר נשפה", ישעיה יגב, שפירושו: נשא ונבה, רד"ק שם). או מן הארמית במשמע של הדבר הבולט ויוצא ממקומו (דוגמת "לישוף מדוכתיה ארבע אמות", ברכות נא,א). ומעתה הביטוי "גוממו עם השופי" משמעו: שבחיתוכו הוא יוצר קו ישר המסיר את הגובה או את הבליטה שהיו מקודם.

החיים

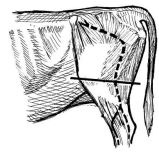
אית ליה ולא עגיל

ירכי העוף, שלא כירכי הבהמה, אינו עגולות אלא ארוכות, ולכן אין הן בכלל איסור גיד הנשה המוגדר בכתוב כי"כ", כטאמר "על כן לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה אשר על כף הירך כי נע בכף ירך יעקב בגיד הנשה" (בראשית לב, לב).

גוממו עם השופי

מדברי רש"י כאן (צא,א) ובמקומות אחרים (ע"ז כה,א), נראה שישופי נקרא הבשר שלכל אורך הירך, מתחילתה בסמוך לעצם הקליבוסת למעלה ועד לתחילת עצם השוק למטה. כלומר, כל החלק שמעל השוק, עד לחיבור הירך לשדרה, ויש שכתבו שישופי הוא אחד משרירי הירך המסוממים (תקרוי יד' בני המנקרים). 'גוממו עם השופי' לשיטת ר' יהודה יתפרש אם כן, שצריך ליטול את כל חלק הגיד שמתוח על גבי נתחי הבשר מנחוץ, וכן את החלב הבולט שעוטה את הגיד בגובה הבשר, שלא יראה כאוכל גיד (ראה ברש"י).

שאין כותבין כתובה לזכרים, שאף על פי שנוהגים במשכב זכר, ואף מייחדים להם זכר לתשמישם, אין הם מזולזלים עד כדי כך באיסור זה לעשותו כדרך שעושים בנישואין, בכתובת כתובה. ואחת – אף שחשודים הם על אכילת בשר המת, אין הם שוקלין בשר המת במקולין (באיטליו) למוכרו לעיני כל. ואחת – שמכבדין את התורה.

א שנינו במשנתנו כי גיד הנשה אינו נוהג בעוף, מפני שאין לו בליטת בשר עגולה סביב הירך ("כף"), ובאיסור גיד הנשה נאמר "אשר על כף הירך" (בראשית לב, לב). ותוהים: והא קא חזינן דאית ליה [והרי אנו רואים שיש לו, לעוף] בליטת בשר כזו? ומשיבים: אמנם אית ליה [יש לו] לעוף בליטת בשר זו, ואולם היא לא עגיל [עגולה] סביב עצם הירך אלא ברוחבה בלבד. ומביאים כי בענין זה **בעי [שא] ר' ירמיה: במקרה ואית ליה [יש לו] לעוף כף שכזו, ועגיל [והיא עגולה], וכן במקרה ואית ליה [יש לו] לבהמה כף הירך, ואולם היא לא עגיל [אינה עגולה]. מאי [מה] הדין? האם בתר דידיה אזלינן [אחרי], אחרי אותו בעל חיים לעצמו אנו הולכים בקביעת דינן. או שמא בתר מיניה אזלינן [אחר מינו של בעל החיים אנו הולכים בקביעת דינן]. ולכך עוף זה אף שכף הירך שלו עגולה, אין נוהג בו איסור גיד הנשה. ואילו בהמה זו אף שאין כף הירך שלה עגולה, מכל מקום נוהג בה איסור גיד הנשה. ומסכמים: שאלה זו לא נפתרה, ותיקו [תעמוד, תישאר] במקומה.**

ב ועוד שנינו במשנתנו כי איסור גיד הנשה נוהג בשליל, ור' יהודה אומר כי אינו נוהג בשליל, וחלבו גם כן מותר. ובפירוש הדברים אמר שמואל כי הלשון "וחלבו מותר" הנאמרת במשנתנו אינה המשך לדברי ר' יהודה, אלא זוהי הלכה לדברי הכל, שאף חכמים החולקים על ר' יהודה בדין גיד הנשה בשליל, סבורים כן. ושואלים:

חלבו זה שמותר הוא לדעת שמואל לדברי הכל, חלב דמאי [של מה] הוא? אילימא [אם תאמר] שהכוונה היא לחלבו של השליל – אין לומר כן, כי הא מיפלג פליגי [הרי חלוקים] חכמים ביה [בו, בדין זה]. דתניא [שכן שנויה ברייתא]: איסור גיד הנשה נוהג בשליל, וכן חלבו של השליל אסור, אלו דברי ר' מאיר. ואילו ר' יהודה אומר כי איסור גיד הנשה אינו נוהג בשליל, וחלבו של השליל מותר. ואמר ר' אלעזר, אמר ר' אושעיא בפירוש מחלוקת זו, כי המדובר בה בוולד בן תשעה חודשים חי העומד לפנינו, שנמצא במעי בהמה לאחר שנשחטה. והלך ר' מאיר בהלכה זו לשיטתו (כמבואר לעיל עד,א) שוולד כזה דורש שחיטה לעצמו כדי להתירו באכילה, ואינו מותר לאכילה על ידי שחיטת אמו (כדרך עובר אחר). ומאחר וולד כזה נחשב לעצמו, והינו כשאר בהמות, לכך אף נוהגים בו איסורי גיד הנשה וחלב כבשאר בהמות. וכן ר' יהודה הלך בה לשיטתו בענין זה, שסבור כי ולד כזה ניתן לאכילה על ידי שחיטת אמו. ומכאן שאינו נחשב כבעל חיים לעצמו, ולכך אף כן נוהגים בו איסורי גיד הנשה וחלב. הרי שאין דין חלבו של שליל מוסכם על הכל! ולא תאמר בדברי שמואל שהכוונה היא לחלבו של גיד הנשה – אף כך אין לומר, כי הא מיפלג פליגי [הרי חלוקים] חכמים בה, בהלכה זו. דתניא [שכן שנויה ברייתא] בדרך הוצאת גיד הנשה מן הירך, שצריך שיהא מחטט אחריו בכל מקום שהוא, וחותך שמנו מעיקרו (משורשו), שמוציא מכל מקום שהוא בלוע בכשר הירך, אלו הם דברי ר' מאיר. ואילו ר' יהודה אומר כי אין צורך להוציא מכל מקום, אלא די שיהא גוממו (גודעו) עם השופי (בהחלקה, ביישור), שדי בהסרת הגבשושית שמעל הירך, באופן שיהא שרירייה משטח ישר, ואולם אין צורך להעמיק יתר על כך בהוצאת הגיד. הרי איפוא שחלוקים חכמים על ר' יהודה גם בדין חלבו של הגיד, ומעתה אין זה ברור מה כוונת דברי שמואל! ומשיבים: לעולם מדובר בחלבו של גיד

עיונים

שאין כותבין כתובה לזכרים שאף שחשודים הגויים על משכב זכר ובכלל חשד זה שפעמים הם מייחדים להם זכר לתשמישם (כדרך איש המיוחד לו אשה לדבר זה), מכל מקום ברור שאין הם מזולזלים באיסור זה עד כדי שיכתבו להם כתובה, כדרך הנהוגה בנישואי איש ואשה (רש"י).

שאין שוקלין בשר המת במקולין בפירוש הביטוי "בשר המת" הוצעו על ידי רש"י שתי הצעות: האחד, בשרו של אדם מת. שאף שחשודים הגוים לאכול מבשר אדם מת, מכל מקום אין דבר זה מולול בעיניהם. עד שיצהירו על כך לעיני כל. שאין הם קונים באיטליו, מקום מכירת בשר לאכילה, מבשר המת. וכתבו אחרונים כי מכאן יש להוכיח שגוייתו של גוי מת מטמאה, אם מדין תורה או מדברי חכמים, זאת כדי שלא יבואו להשתמש בה, מפני שאסורה היא אף בהנאה. ולמדנו מכאן כי אף שנענשים הם כאשר נהנים מן המת, מכל מקום עדיין למצוה נחשב לגוים דבר זה שאין הם נוהגים במת מנהג בויין לשוקלו במקולין (שרית שאילת יעבץ).

ועוד פירש רש"י (ממה שממע) כי הכוונה לבשר בהמה שמתה מעצמה, בלא שנשחטה. שאף שאין הם נמנעים מלאכול מבשר בהמה שכזו, מכל מקום למצוה נחשב להם הדבר שאין הם מכריזים על כך בפרהסיא, ולכן אינם מוכרים מבשר בהמה שכזו באיטליו לעיני כל. בתר דידיה אזלינן או בתר מיניה אזלינן בעייתו זו של ר' ירמיה, שלא נפתרה ונתרה בעינה, הריהי בעיה עקרונית הנוגעת להלכות רבות אחרות (ראה מנחות לו,א).

שאין כותבין כתובה לזכרים – דאף על פי שחשודין למשכב זכר ומייחדין להם זכר לתשמישן, אין נוהגין קלות ראש במצוה זו כל כך שיכתבו להם כתובה. בשר המת – של אדם. במקולין – צאיטליו, שאין אולנין אותו צפרהסיא כל כך. ואני שמעתי: "בשר המת" – בשר צהמה שמתה מעצמה. דאית ליה – כף בשר סביבות הקולית העליונה. ולא עגיל – הבשר סביבות העצם, ואינו דומה לכף. כל בשר גזוה ועגול קרי "כף", כדאמרינן גזרה (מו,ה): עד שתמעך הכף, גבי סימני בגרות. אמר שמואל וחלבו מותר – דקמי מתינתין דברי הכל היא. נוהג בשליל – ותלבו של שליל אסור. בבן תשעה חי – שמי ועמד לפנינו מששחטה ונקרעה אמו. לשיטתו – דאמר בפרק "צהמה המקשה" (חולין עד,א): טעון שחטה. וכיון דלא משתרי בשחיטת אמו – ללו שליל הוא, דליקרי ביה "כל צהמה תאלכו" (ויקרא יא), ואפילו תלבו וגידו. אלא תלבו דגיד של כל צהמה קאמר מתינתין, ומוקי ליה שמואל כדברי הכל מעיקרו – מכל מקום שהוא נבלע ונשרש בצשר. גוממו עם השופי – החלב הגזוה ונראה על השופי, גוממו ומשליכו מפני מראית העין, שלא יראה כלאכול גיד. אבל עיקרו ושרשו של שומן ושל גיד – מותרין. עם השופי – צהה לשופי יתכנונו. לעולם חלבו דגיד – קאמר שמואל: דברי הכל מותר.

א ואינו נוהג בעוף. והא קא חזינן דאית ליה! אית ליה ולא עגיל. בעי רבי ירמיה: אית ליה לעוף – ועגיל, אית ליה לבהמה – ולא עגיל, מאי, בתר דידיה אזלינן, או בתר מיניה אזלינן? תיקו.

ב "ונוהג בשליל". אמר שמואל: וְחִלְבוּ מוֹתֵר לְדַבְרֵי הַכֹּל. חִלְבוּ דְּמָאֵי? אֵילִימָא דְּשָׁלִיל – וְהָא מִיפְלַג פְּלִיגֵי בֵּיהּ! דִּתְנִיא: *נוהג בשליל, וְחִלְבוּ אֶסוּר, דְּבָרֵי רַבִּי מְאִיר. רַבִּי יְהוּדָה אָמַר: אֵינּוּ נוֹהֵג בְּשָׁלִיל, וְחִלְבוּ מוֹתֵר. וְאָמַר רַבִּי אֱלֶעָזָר, אָמַר רַבִּי אוֹשַׁעֲיָא: מַחְלוֹקֶת בֵּין תַּשְׁעָה חַי, וְהֵלֶךְ רַבִּי מְאִיר לְשִׁיטְתוֹ וְרַבִּי יְהוּדָה לְשִׁיטְתוֹ. וְאֵלָא חִלְבוּ דְּגִיד – הָא מִיפְלַג פְּלִיגֵי בָּהּ! דִּתְנִיא: *גִּיד הַנֶּשֶׁה – מַחְטָט אַחֲרָיו בְּכֹל מְקוֹם שֶׁהוּא, וְחוֹתֵךְ שְׁמֹנֵה מְעִיקְרוֹ, דְּבָרֵי רַבִּי מְאִיר. רַבִּי יְהוּדָה אָמַר: גּוֹמְמוֹ עִם הַשּׁוּפִי! – לְעוֹלָם חִלְבוּ דְּגִיד,

דלא מקרי חלב, כיון דאינו בעמוד הקרבו, כדאמר בפרק "בהמה המקשה" (חולין עה,א): מה חלב ושתי הכליות האמורים באשם מוצא מכלל שליל. ואמר רבי אלעזר אמר רבי אושעיא כו – הוצרך לאתויי דרבי אלעזר – דאי לאו דרבי אלעזר, הוה אמינא: "חלבו" דקתני בברייתא, היינו חלבו דגיד דעלמא, ולא חלבו דשליל. לכך מיייתי דרבי אלעזר, ד"הלכו לשיטתם" משמע דאכולה מילתא קאמר, בגיד ובחלב. דבתרווייהו דפליגי בהו, הלכו לשיטתם. ועוד: דאי אגיד לחודיה קאי אמתניתין, הוה ליה לרבי אלעזר למימר מילתיה. אף על גב דלא הוזכר במתניתין רבי מאיר, מכל מקום שמעינן רבי מאיר מרבי יהודה. אלא להכי אמרה אבריייתא – דאכל מילתא דפליגי קאי, דבחלב נמי הלכו לשיטתם. גוממו עם השופי – פירש הקונטרס: חלב הגבוה וגיד הנראה על השופי, גוממו ומשליכו מפני מראית העין, שלא יראה כאוכל גיד. אבל עיקרו ושרשו של שומן ושל גיד – מותרין. ולפי זה לא פליגי בחלבו, דבין לרבי מאיר ולרבי יהודה: כל מקום שהגיד אסור, חלבו נמי אסור. וכל שכן דפריך טפי שפיר לשמואל דאמר: חלבו מותר לדברי הכל. דהכא אפילו רבי יהודה דמיקל, קאסר חלבו. אבל הלשון קשה: דקאמר "אלא חלבו דגיד, והא מיפלג פליגי" – משמע דלרבי יהודה, אפילו במקום שהגיד אסור, חלבו שרי, כמו שאמר שמואל, אלא דרבי מאיר פליג. ולכך נראה ד"גוממו" – אגיד לחודיה קאי, ולא אחלבו. [ולמאן] דבעי לאוקומי ברייתא ד"נהגו בו איסור" כרבי יהודה, מה שלא אמר רבי יהודה גוממו אלא אגיד – משום דחלבו תלוי במנהגא, "היכא דאחמור, אחמור", כדאמר (נדה סו,א) גבי חומרא דרבי זירא ד"שבעה נקיים". [אין נמי נאמר: ד"גוממו" דרבי יהודה נמי קאי אחלב, למאי דבעי למימר דהך ברייתא כרבי יהודה. אבל לרבי מאיר סלקא דעתך דאסור מדאורייתא, מדמחמיר לחטטו ולשרש אחריו, דקאמר "חותך שמנו מעיקרו". ולבסוף מסיק: ברייתא כרבי מאיר, ומכל מקום לא אסיר מדאורייתא לרבי מאיר, אלא דישאל קדושים הם. אבל לרבי יהודה שרי לגמרי. והא דתנן: נאמנים עליו ועל החלב – היינו בסתם חלב, ולא בחלבו של גיד. דכיון דלרבי יהודה שרי לגמרי, לא שייך ביה נאמנות. ולקמן (צג,ב) אפרש בעזרת ה'.

הנשה, ולדעת שמואל הכל (ואף ר' מאיר) סבורים שהריהו מותר מן התורה,

אבל יש שאמרו כי אין בעיית ר' ירמיה בעיה עקרונית, אלא נאמרה דווקא בדין גיד הנשה. שמאחר ובא איסור גיד הנשה בעקבות מעשה שהיה, במלחמתו של יעקב במלאך, יש לומר כי "בתר מיניה אזלינן", ולומר: מה יעקב ומינו, שיש להם כף הירך והריהו עגול, אף כל שיש לו ולמינו כף הירך והריהו עגול הינו בכלל דין זה. מה שאין כן בשאר הלכות, שאין אנו הולכים בהן אחר מינו, אלא אחרי המקרה המסיים שלפנינו (שד"צ).

אורח ההלכה

אית ליה לעוף ועגיל גיד הנשה אינו נוהג בעוף מפני שאין כף הירך שלו עגול. אבל אם נמצא לו כף עגול – נוהג בו (ומכל מקום אין לוקים עליו. מ"מ). ואין צריך לבדוק אחריו אם הוא עגול. שאף שבעייתו של ר' ירמיה נותרה בלא פתרון, כיון שהוא ספק בשל תורה – מחמירים בו (מי"מ) (רמב"ם ספר קדושה הלכות מאכלות אסורות פ"ח ה"ז. שו"ע יו"ד סה, ד).

אית ליה לבהמה ולא עגיל גיד הנשה נוהג בבהמה וזיהא אפילו אם אין כף הירך שלהם עגול (ומכל מקום אין לוקים עליו. מי"מ). שאף שבעייתו של ר' ירמיה נותרה בלא פתרון, כיון שהוא ספק בשל תורה – מחמירים בו (מ"מ) (רמב"ם שם. שו"ע שם).

גיד הנשה מחטט אחריו הנוטל גיד הנשה צריך לחטט אחריו עד שלא ישאיר ממנו כלום. כברייתא וכשיטת ר' מאיר. (רמב"ם שם ה"ז. שו"ע שם סעיף ח).

ומודה שמואל — דאף על גב דמן המורה מותר, קאסר ליה רבי מאיר מדרבנן. מאי לאו רבי מאיר היא — מדקמי "נהגו זו איסור". דלילו לרבי יהודה — אפילו מנהגא ליכא, וקאמר רבי מאיר דמותר מדאורייתא, כשמואל. חטיטה — לרבי מאיר הוא דשמעינן ליה לעיל. קנוקנות — גידין דקין ההולכין צארכן היך מתחמם הנשה, מגיד החילון לגיד הפנימי. והן הן האסורין, לפי שהן רכין ונותנין טעם. אכל גיד עלמו, שהוא צראש השופי, קשה הוא, ועץ צעלמא הוא. עולא אמר — אף על פי שעץ הוא, המורה חייבה עליו. חוטים שבחלב — כגון חוטי הכסלים, וגם צחלב של הקרב יש חוטים דקין. אסורין — מדרבנן. ואין חייבין עליהם — כרת. לובן כוליא — שנתון החריץ, ומתפשט והולך נמוך הכוליא. ממרטט ליה — משרש אחריו. גאים ליה — הפסוי, אכל כוליא אכל.

תוספות

עולא אמר עץ הוא והתורה כו' — פלוגתא דרבי מאיר ורבי יהודה דפליגי בחטיטה, לא הוי כפלוגתא דרב ועולא. אלא קסבר רב דהא דפליגי תנאי ביש בגידין בנותן טעם — בקנוקנות הוא דפליגי, אבל גיד — לכולי עלמא עץ הוא. ורב ודאי סבר כמאן דאמר דיש בהן בנותן טעם. דלמאן דאמר אין בגידין בנותן טעם, מה לי גיד ומה לי קנוקנות? וכן פלוגתא דרבי מאיר ורבי יהודה דפליגי בחטיטה, והוא תנא דפליג ארבי יהודה ואית ליה דלא אסרה תורה אלא שעל הכף בלבד — כל זה יעמיד רב בקנוקנות. ועולא סבר: דכל הנך — פלוגתא בגיד עצמו, ולא בקנוקנות. דקנוקנות שרו לכולי עלמא, ד"גיד" אמר רחמנא, ולא קנוקנות. ועולא ודאי סבר כמאן דאמר אין בגידין בנותן טעם, מדקאמר "עץ הוא".

כוותיה דעולא מסתברא — בשאלות דרב אחאי בפרשת וישלח: דאף על גב דקאמר "מסתברא כעולא", אסורין קנוקנות מדרבנן. משמע: דלעולא אפילו מדרבנן שרי.

אמר אביי כוותיה דרבי אסי מסתברא — משמע דהכי הלכתא: דלובן כוליא שרי, ואין צריך לגמוס אלא מה שחוף לכוליא. ובקונטרס נמי כתב דהמיקל לא הפסיד. ובשאלות נמי בפרשת וישלח הביאו דברי המתיר, ולא דברי האוסר. וגרס "רבה מחטט ליה", ולא גרסינן רבא — דאם כן היה הלכה כרבא לגבי אביי, ובכל הספרים כתיב "רבה". ומיהו כתב בקונטרס דלובן כוליא הלך אחר המחמיר לשרש אחריו, כיון דלא אתמר הלכתא כאביי. והמחמיר — יחמיר, והמונע — לא הפסיד. ובחלב שהבשר חופה אותו, משמע מתוך פירוש הקונטרס: שפשוט לו שהוא מותר. אף על גב שבולבן כוליא לא פסק בהדיא שיהא מותר — ושמא טובר: דכולהו אית להו דשמואל, דאמר: חלב שהבשר חופה אותו — מותר. וצריך ליתן טעם: דמאי שנא זה מזה? דאי דרשינן "שעל הכסלים" אמר רחמנא, ולא "שבתוך הכסלים" — הכא נמי אמר רחמנא "שעל הכליות", ולא "שבתוך הכליות"! ואף על גב דחוטין שבחלב אסורים מדרבנן — יש לגזור בהו טפי בחוטי חלב אטו חלב. מבלובן כוליא. ויש לסתור מכאן דברי רבי אלעזר ממי"ץ שהיה אומר דשומן שעל יותרת הכבד אסור אף לאחר שיטול הקרום מעליו, מדתניא בתורת כהנים: "כי כל אוכל חלב מן הבהמה אשר יקריבו ממנה" וגו' — אין לי אלא חלב תמימים, שהם כשרים ליקרב. חלב בעלי מומין מניין? תלמוד לומר "מן הבהמה". חלב חולין מניין? תלמוד לומר "כי כל אוכל חלב". אם כן למה נאמר "אשר יקריבו ממנה"?

עיונים

ושמנו מותר וישראל קדושים נהגו בו איסור כתבו המפרשים כי מאחר ומעיקר הדין שמנו של הגיד מותר, וכל איסורו אינו אלא משום הנהגה מקודשת של עם ישראל, לכך אין מקום להחמיר שלא לחתוך בשר בסכין שהסירו בו את שומנו של הגיד. שהנהיגו ישראל על עצמם גדר קדושה רק לענין שלא לאכול שומן הגיד עצמו, אבל לא לאסור אף את הבשר שנחתך על ידי סכין זה שהסיר בו את שומן הגיד (בעל העיטור הובא בבי"י ויד). ועוד הוסיפו שאין לאסור את הבשר שנחתך בסכין שהסירה שומן הגיד, מאחר ומנהגם של מנקהי הבשר שהריהם מניחים בגד על ירכם, וכל שעה שנוגע הסכין בחלב. הריהם ממהרים לקנח בבגד זה את הסכין (ש"ע שם, סעי' יז). ומה עוד שאין בהסרת שומן הגיד משום דוחק הסכין (שארין הסכין בולע אלא בחיתוך שיש בו דוחק ומאמץ) ואף אם היה דוחק הסכין, הבשר שנחתך בסכין זה מותר בהדחתו במים, שהרי כל ישראל נהגו להדיח הבשר (ש"ך). **מחטט אחריו בכל מקום שהוא ושמונו מותר** התקשו ראשונים: הרי הועמדו דברי ברייתא זו בסוגייתנו כשיטת ר' מאיר, ומעתה שמנו של הגיד אמנם מותר מדין תורה, ואולם מדברי חכמים הוא אסור. ונמצא אם כן שאף דין חיטוט אחרי גיד הנשה בכל מקום שהוא הריהו מדין תורה, ואולם להלן (צ"א) הרי מבואר שרק מדברי חכמים צריכים לחטט אחר גיד הנשה! והשיבו כי אף דברי הברייתא הינם מדברי חכמים ולא מדין תורה. וזה שאמרו בה ששמנו של גיד מותר, הכוונה כי מעצם הדין אף מדברי חכמים הריהו מותר, ואולם נהגו בו איסור (ר"ן). ויש שכתבו כי כל דברי הברייתא הינם מדין תורה, ולדעת ר' מאיר אכן דין חיטוט הוא גם כן מן התורה. והסביר באופן שונה את דברי הסוגיה להלן (רמב"ן). **לא אסרה תורה אלא קנוקנות שבו** שכן סבורים חכמים אלה כדעה האומרת שאין בגידים בנותן טעם (שכך נפסקה הלכה להלן צ"ב), ומשום כך הריהם חלוקים, שכיון שאין בעיקר הגידים בנותן טעם, בודאי לא אסרה תורה את הגיד עצמו שהרי הוא כעץ אלא קנוקנות שבו נאסרו, שהרי יש בהן שמנונית וטעם כבשר. ואילו עולא סבר כי אף שבעץ הוא, התורה חייבה עליו. ומה שאמרו להלן (שם) כי משנתנו היא שלא כדעת ר' ישמעאל בנו של ר' יוחנן בן ברוקה האומר כי אין בגידים בנותן טעם, ולא העמידו את דברי המשנה

ואולם מודה שמואל שלשית ר' מאיר מדרבנן [מדברי חכמים] חלבו של גיד הנשה אסור, ולכך יש לדעת ר' מאיר לגוממו. וראיה לדבר שלדעת ר' מאיר מותר חלבו של גיד הנשה מן התורה ואינו אסור אלא מדברי חכמים, דתניא [שכן שנויה ברייתא]: ושמנו של גיד הנשה מותר מן התורה, ואולם ישראל שקדושים הם נהגו בו איסור. **מאיר לאו** [האם לא] שיטת ר' מאיר היא שאמר: מותר מן התורה ואסור מדרבנן [מדברי סופרים]! ודוחים: אין מכאן ראיה שכן ממאי [ממה] אתה יודע שברייתא זו היא כדעת ר' מאיר, דילמא [שמא] כשיטת ר' יהודה היא, אבל לר' מאיר מדאורייתא נמי אסיר [מהתורה גם כן אסור חלבו של גיד הנשה]! ומשיבים: לא סלקא דעתך [אל יעלה על דעתך] לומר כן, דתניא [שכן שנויה ברייתא] האומרת כי גיד הנשה מחטט אחריו בכל מקום שהוא, ושמונו מותר. ויש לברר: מאן [מי] החכם ששמעת ליה דאית ליה [אותו] שיש לו, שהוא סבור? דין זה של חטיטה? הלא ר' מאיר הוא, כמבואר למעלה, ושלא כדעת ר' יהודה. וקאמר [והוא אומר] בברייתא זו כי שמנו של גיד הנשה מותר. הרי אפוא שסבור ר' מאיר כי מן התורה מותר חלבו של גיד הנשה, ואינו אסור אלא מדברי חכמים. **ועוד** בענין איסור גיד הנשה, אמר רב יצחק בר שמואל בר מרתא, אמר רב: לא אסרה תורה אלא רק את הקנוקנות שבו, הגידים הדקים שלאורך הירך מתחת לבשר, וסמוכים לגיד העיקרי, שרק הם אסורים, שכן הם רכים ויש בהם טעם. ואולם הגיד עצמו, שהוא קשה ואין בו טעם, הריהו כעץ ולא נאסר מן התורה. ואילו עולא אמר כי אמנם הגיד עצמו כעץ הוא, ואולם התורה חייבה עליו. כפי שהוא, אף שאין בו טעם. אמר אביי: כוותיה [כשיטתו] של עולא מסתברא [מסתבר], שהרי אמר רב ששת, אמר רב אסי כי החוטין שבתוך החלב (כחוטי הכסלים, והחוטים הדקים שעל הקרב) אסורין באכילה, ואולם אין חייבין עליהן, אלמא [מכאן] שחלב אמר רחמנא [אמרה התורה] ולא חוטין, הכא נמי [כאן גם כן] גיד אמר רחמנא [אמרה התורה] ולא קנוקנות.

ד למעלה הובאה הלכה שאמר רב ששת בשם רב אסי לביורר הכרעת הדין במחלוקת רב ועולא, ועתה דנים בה גופא [עצמם]. שכן אמר רב ששת, אמר רב אסי: חוטין שבחלב אסורין, ואין חייבין עליהן, חוטים שבכוליא (כליה) אסורין ואין חייבין עליהן. לובן כוליא שהוא כעין חלב, נחלקו בכך רבי ור' חייא, חד [אחד מהם] אסר וחד שרי [ואחד מהם התייר]. רבה ממרטט ליה [היה מחטט אחריו], ר' יוחנן ממרטט ליה [היה מחטט אחריו], ר' אסי גאים ליה [חותך אותן] מבחורין. אמר אביי: כוותיה [כשיטתו] של ר' אסי מסתברא [מסתבר], שכן אמר ר' אבא, אמר רב יהודה, אמר שמואל:

הכא נמי אמר רחמנא "שעל הכליות", ולא "שבתוך הכליות"! ואף על גב דחוטין שבחלב אסורים מדרבנן — יש לגזור בהו טפי בחוטי חלב אטו חלב. מבלובן כוליא. ויש לסתור מכאן דברי רבי אלעזר ממי"ץ שהיה אומר דשומן שעל יותרת הכבד אסור אף לאחר שיטול הקרום מעליו, מדתניא בתורת כהנים: "כי כל אוכל חלב מן הבהמה אשר יקריבו ממנה" וגו' — אין לי אלא חלב תמימים, שהם כשרים ליקרב. חלב בעלי מומין מניין? תלמוד לומר "מן הבהמה". חלב חולין מניין? תלמוד לומר "כי כל אוכל חלב". אם כן למה נאמר "אשר יקריבו ממנה"?

בקנוקנות שבו — לשיטת עולא נאמרו הדברים, שסבור עולא כי דווקא גיד אסרה התורה ולא קנוקנות שבו, שהקנוקנות מותרות. שכן אמר אביי כי מסתבר כשיטתו של עולא. ואולם הוסיפו כי רב אחא גאון משבחה אמר שאף שמסתבר כשיטתו של עולא, מכל מקום אסורות הן מדברי חכמים. ולדעה זו סיבת הדבר שהועמדו דברי המשנה שלא כשיטת ר' ישמעאל בנו של ר' יוחנן בן ברוקה, משום ששינוי "גיד הנשה" והרי זה מורה שבגיד עצמו משערים אנו, כלומר בכולו (רמב"ן).

אמר אביי כוותיה דר' אסי מסתברא אין ר' אסי זה רב אסי שנאמרה שמועה בשמו מפי רב ששת. שכן רב אסי היה תלמיד חבר לרב, ורב ששת (שהיה תלמידו של רב) אמר שמועה מפי רב אסי שהיה חבירו. ואולם ר' אסי הוא חכם אחר שהיה תלמידו של ר' יוחנן, ואכן הקשה הרשב"א היאך נפסקה הלכה כר' אסי ושלא כר' יוחנן רבו (מרומשי).

אורה ההלכה

עץ הוא והתורה חייבה עליו גופו של גיד אינו אלא כעץ שאין בו טעם ואף על פי כן אסרתו תורה, לפיכך אינו אסור תערובתו בפליטתו. כעולא. (ש"ע שם סעיף ט. וראה רמב"ם שם פט"ו ה"ז. שם פט"ז ה"ו. וש"ע שם ק, ב.) **חוטין שבחלב** החוטים שבחלב אסורים ואין חייבים עליהן כרת. כרב ששת בשם רב אסי. (רמב"ם שם פ"ז ה"ו. ש"ע יו"ד סד, ז.) **שבכוליא** החוטים שבכוליא אסורין, ואין חייבים עליהם. כרב ששת בשם רב אסי. (רמב"ם שם פ"ז ה"ו. ש"ע שם סעיף יב.) **לובן כוליא** לובן שבכוליא, החלב שעל הכליות נאסר ולא שבתוך הכליות. ואף על פי כן נוטל אדם לובן שבתוך הכוליא ואינו צריך לחטט אחריו. ויש מחמירים לחטט אחריו. וכתב הרמ"א שאם לא חטטו אחריו והניחו קצתו תוך הכוליא, לדעת הכל מותר אם נתבשל כך. זהו דווקא בלובן שבתוך הכוליא, אבל שעל הכוליא לדעת הכל אסור. כרב אסי, שהסכים אביי לדבריו. (רמב"ם שם. ש"ע שם.)

מסורת הש"ס
ג. פסחים פג.ב. חולין צא.א. ב"ר פע"ח.

גרסות
דלרבי מאיר מדרבנן אסור בכת"י: לר"מ דאסור מדרבנן ויש בכת"י: דלר"מ אסור מדרבנן.

דאמר מותר מן התורה בכת"י: ומותר מן התורה. ממאי דילמא בכת"י: ודילמא.

אמר רב לא אסרה בכת"י: משמיה דרב לא אסרה.

אסי בכת"י: אשי. גיד אמר בכת"י: גיד הנשה אמר.

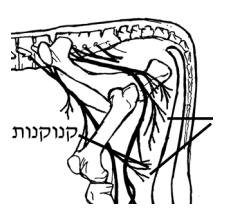
שבכוליא אסורין בכת"י: חוטין שבכוליא אסורין.

לובן כוליא בכת"י: כוליא מותר לובן כוליא.

רבה בכת"י: רבא. רבי אסי בכת"י: רב אסי.

לשון קנוקנות
עיקרה של מלה זו משמש בעולם הצומח, כאיבר דמוי חוט דק, הנכרך על אבן או עץ ומשמש לטיפוסו של הצומח. ואולם הריהו משמשת אף בעולם החי, ככינוי לחוטים דקים המתפשטים והולכים בגוף בעל החיים.

החיים

ממרטט... גאים

ראה נסתפת תמונות עמוד 5.

